

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет культури і мистецтв
Кафедра музичного мистецтва**

**НАРОДНО-ОРКЕСТРОВЕ МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ:
ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: здобувачка 2 курсу, 13-241М гр.

Спеціальності 025 Музичне мистецтво
Освітньо-професійної (наукової)
програми Музичне мистецтво

Швидун Ольга Олександрівна

Керівник кандидатка мистецтвознавства,
доцентка Корнішева Т.Л.

Рецензент кандидатка мистецтвознавства,
доцентка Вінницького
державного педагогічного
університету ім. Михайла
Коцюбинського
Верещагіна-Білявська О.Є.

Івано-Франківськ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Становлення та розвиток народно-оркестрового мистецтва України	6
1.1. Формування та розвиток народного оркестрового мистецтва України	6
1.2 Ключові періоди розвитку народно-оркестрового мистецтва в Україні	16
РОЗДІЛ 2. Структура оркестру народних інструментів	22
2.1. Структура, види та типи українського народного оркестру	22
2.2. Темброва специфіка українських оркестрів народних інструментів	26
РОЗДІЛ 3. Народно-оркестрове мистецтво сучасної України	30
3.1. Концертна діяльність провідних народних оркестрів в Україні	30
3.2. Репертуар сучасних народних оркестрів України	36
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43
ДОДАТОК А	48
ДОДАТОК Б	49

ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлена рядом обставин, серед яких: *спадщина та культурний контекст*: народні оркестри є невід'ємною частиною культурної спадщини України, яка зберігає традиції та культурний дух певного регіону чи групи населення. Їх дослідження дозволяє вивчити та зберегти ці цінності. Не менш важливими є *культурний обмін та взаємодія*: розуміння народного оркестрового виконавства може сприяти кращому розвитку культурних зв'язків та взаємодії між різними етнічними та культурними групами в Україні. Також слід зазначити *освітній потенціал*: вивчення народного оркестрового мистецтва може стати важливим ресурсом для освітніх програм та курсів, спрямованих на збагачення музичної культури та історії країни. Не варто забувати про *мистецьку та творчу цінність*: розкриття потенціалу та особливостей народного оркестрового мистецтва може надати нове джерело творчої натхненності для сучасних музикантів та композиторів. *Сучасний контекст*: дослідження може сприяти розумінню та адаптації народних оркестрів до сучасних умов та вимог. Під час повномасштабного вторгнення народно-оркестрове мистецтво може стикнутися з рядом випробувань, серед яких:

- *Безпека та мобільність*: повномасштабне вторгнення створило серйозні проблеми з безпекою як для музикантів, так і для обладнання оркестру. Мобільність може обмежитися через перешкоди на шляху або зміну місць проживання.

- *Фінансовий тиск*: зменшення фінансування в країні внаслідок воєнного стану може впливати на бюджети культурних інституцій, включаючи оркестри. Збір коштів для утримання оркестрів також може бути важким.

- *Емоційне становище музикантів*: музиканти, так само як і інші громадяни, відчують стрес та емоційне навантаження через військові події. Це без сумніву впливає на їхню творчу продуктивність та психологічний стан.

- *Пошкодження інфраструктури*: ракетні обстріли країни-агресора можуть призвести до пошкодження концертних зали, музичного обладнання та інфраструктури, що важливо для проведення виступів.

- *Зменшення Попиту на Музичні Заходи*: умови війни можуть знизити інтерес громади до масових музичних заходів, включаючи концерти оркестрів.

- *Евакуація та Втрата Зв'язку*: музиканти можуть бути вимушені евакуюватися, що в свою чергу може призвести до втрати контактів та можливостей для виступів

З урахуванням цих факторів, дослідження народно-оркестрового мистецтва є важливим завданням для збереження та розвитку культурної спадщини України.

Мета дослідження полягає у вивченні розвитку, особливостей та впливу цього виду мистецтва на культурний, історичний та суспільний контекст України. Основні **завдання дослідження включають**:

1. Прослідити історичний шлях розвитку народно-оркестрового мистецтва в Україні, від давніх народних традицій до сучасних виявів.

2. Вивчення інструментів та репертуару: розглянути типові інструменти, які використовуються в українських оркестрах, а також репертуар, що виконується.

3. Вплив на культуру: визначити вплив народного оркестрового мистецтва на культурний контекст України, включаючи його роль у збереженні національної ідентичності та відображення українських цінностей.

4. Роль у сучасному суспільстві: визначити, як народно-оркестрове мистецтво функціонує в сучасному українському суспільстві.

Мета та завдання дослідження допоможуть розкрити багатий спадок та значення народно-оркестрового мистецтва, а також сприяти його збереженню та розвитку.

Об'єкт дослідження: Народно-оркестрове мистецтво України.

Предмет дослідження: історія становлення народно-оркестрового мистецтва в Україні.

Методи дослідження: У кваліфікаційній роботі були використані такі методи дослідження:

- ✓ *порівняльний* - аналіз літературних джерел, що стосуються теми;
- ✓ *теоретичний* - розгляд сутності основних понять і термінів, пов'язаних із народно-оркестровим мистецтвом;
- ✓ *системний* - визначення складових оркестрів народних інструментів;
- ✓ *історичний* – характеристика ключових етапів історії розвитку народно-оркестрового мистецтва України;
- ✓ *аналітичний а також практичний* методи були спрямовані на аналіз репертуару та діяльності оркестрів українських народних інструментів.

Структура дослідження: вступ, три розділи, шість підрозділів, висновки, списку використаних джерел і 2-х додатків. Загальний обсяг роботи складає 48 сторінок, з них 36 сторінки основного тексту. Список використаних джерел складає 34 позиції.

РОЗДІЛ 1

Становлення та розвиток народно-оркестрового мистецтва в Україні

1.1. Формування та розвиток народного оркестрового мистецтва України

Український народний інструментарій має досить давні корені та походить ще з часів язичництва. В той час інструментальна музика була доволі примітивною – музичні інструменти використовувалися під час проведення обрядів та ритуалів. Завдяки наскельним малюнкам та археологічним знахідкам можна стверджувати, що навіть у стародавні часи досить розповсюдженими були, на сам перед, ударні інструменти – барабан та бубон. Вони виконували функцію організації. З їх допомогою люди первісного суспільства мали змогу координувати рухи під час праці або відпочинку. А. Гуменюк наводить наступні довідки стосовно виникнення деяких ударних інструментів визначаючи, що бубни виникли ще в той час, коли головним способом добування їжі для людини було мисливство. М'ясо убитих диких звірів та домашніх тварин було їжею, а шкіра – одягом. Обробляючи шкіру, первісні мисливці натягували її на спеціальні пристосування або на звичайний пень дерева. Можливо й випадково трапилось так, що людина натягнула шкіру на дуплисте дерево. Доторкнувшись до сухої шкіри рукою, вона почула виразний протяжний звук, який істотно відрізнявся від короткого і сухого звуку, утворюваного ударами палиці в дуплисте дерево. Ця якісна різниця у звучанні була зафіксована. ..Воно й зрозуміло: адже легкий обідок з дерева, обтягнутий сухою шкірою, куди зручніший для користування, ніж важка колода [4].

Активно розвиваються духові інструменти. Для їх виготовлення використовували підручні засоби, які могли відтворювати звуки, а саме: мушлі, порожні кістки тварин, очеретові трубки, роги тощо. Як і ударні вони мали прикладне значення: використовувались для передачі сигналів пастухами та мисливцями. У газеті «Вечірній Київ» висвітлювались знахідки первісних духових інструментів «при розкопці Чорної могили біля Чернігова знайдено ріг тура, який водився на цій території ще в X ст. нашої ери. Як виявилось, це не просто ріг, а труба, на якій можна видобути лише один звук. Такі найпростіші інструменти мисливці століттями використовували для зв'язку» [31].

За часів Київської Русі активно розвивається мистецтво скоморохів, це стає поштовхом для розвитку музичного інструментарію. Зокрема, широкого розповсюдження набувають гуслі та гудок.

До ударних інструментів додаються тулумбаси, накри та бряцкало. Зростає попит на скрипку, цимбали та лютню. Серед духових інструментів використовують дерев'яні та різноманітні рогові труби, а також жалійки.

У XVI – XVII століттях поширюється мистецтво лірників та кобзарів, які популяризують кобзи та колісні ліри. Лірники та кобзарі є двома різними традиціями української музичної культури, хоча вони часто асоціюються із схожими інструментами та пісенним мистецтвом. Основна різниця між ними полягає в тому, яким чином вони використовують інструмент, а також в характері їхньої діяльності та репертуарі.

➤ Інструмент:

- Кобзарі використовують кобзу, як для акомпанементу, так і для сольної гри.

- Лірники використовують ліру або гуслі.

➤ Характер діяльності:

- Кобзарі традиційно виконують епічні та героїчні пісні, розповідають історії, виражають патріотичні та соціальні теми.

- Лірники спеціалізуються на виконанні ліричних, романтичних пісень та пасторалей, які висловлюють особисті переживання та емоції.

➤ Форма виконання:

- Кобзарі можуть бути супровідниками для себе, співаючи та граючи на кобзі одночасно.

- Лірники використовують інструмент як супровід, виконуючи мелодії, під які вони співають.

Обидві традиції мають глибокі корені в українській культурі і відіграють важливу роль у збереженні та передачі національної ідентичності через музику та пісні.

Значний вклад в розвиток музичної культури України належить кобзарям які виступали в якості передавачів та живих архівів української народної музичної спадщини. Вони виконували епічні пісні, думи та народні мелодії, сприяючи збереженню та передачі традицій поколінням. Сприяли розвитку національної самосвідомості через свою творчість. Їхня музика відображала національний характер та історію, зміцнюючи віру в власну культуру.

Кобзарське мистецтво вносило інновації в українську музичну культуру, зокрема за допомогою оригінальних технік гри на кобзі та розробки нових музичних композицій. Кобзарі виступали не лише як музиканти, але і як соціальні активісти, висвітлюючи за допомогою своєї творчості суспільні проблеми, події та історію.

Окрім цього традиції кобзарського мистецтва вплинули на розвиток інших музичних жанрів в Україні, створюючи унікальний

стиль та звучання, яке відзначається особливою емоційністю та глибоким зв'язком з українською культурою. Кобзарі використовували різноманітні музичні жанри у своїй творчості. Серед основних музичних жанрів, що були характерні для кобзарів, можемо відмітити наступні:

✓ *Дума*: Один з найважливіших жанрів кобзарської творчості. Думи — це епічні народні поеми, які розповідають про історичні події, героїчні вчинки, кохання та інші аспекти українського життя.

✓ *Ліро-епічні пісні*: Вони містять в собі елементи епічного оповідання, але з більш вираженою ліричною компонентом. Ці пісні можуть розповідати про особисті переживання, кохання, сімейні та життєві ситуації.

✓ *Гомілія*: Це релігійні пісні та текстові композиції, в яких висловлювалися релігійні ідеї, моральні принципи та духовні цінності.

✓ *Кобзарські марші*: Жваві музичні твори, які грались на кобзі та інших інструментах. Ці марші часто супроводжували різноманітні заходи або події.

✓ *Гопаки та інші танцювальні мелодії*: Кобзарі також виконували музику для танців, де гопак був одним із найпопулярніших танців.

Ці музичні жанри разом утворювали різноманітну та багатогранну творчість кобзарів, яка вражала своєю глибиною та різноманіттям виразних засобів.

Отже, кобзарі зробили значний внесок у збереження, розбудову та популяризацію української музичної культури, формуючи національну музичну ідентичність та впливаючи на мистецьку спадщину України.

Внесок лірників в музичну культуру України є не меншим від кобзарів. Основні аспекти їхньої творчості включають:

✓ *Збереження традицій*: Лірники виступають як носії традиційного музичного мистецтва. Їхня творчість передає народні пісні, які в іншому випадку могли бути втрачені чи забуті.

✓ *Витончена техніка виконання*: Лірники володіли високою технікою гри на лірі та вокальною майстерністю. Їхнє виконання було витонченим і вражало слухачів своєю емоційністю.

✓ *Імпровізація*: Лірники відзначались вмінням імпровізації, що надавало їхнім виступам унікальність та живість. Це робило кожний виступ унікальним і неповторним.

✓ *Розповсюдження національного фольклору*: Лірники допомагали поширювати та утримувати національний фольклор через виконання пісень, які відображали різноманітні аспекти українського життя та культури.

✓ *Участь в народних святах*: Лірники брали участь у різноманітних народних святах, весіллях та інших заходах, де своїми виступами прикрашали та збагачували подію.

✓ *Педагогічна роль*: Деякі лірники виступали як вчителі, передаючи свої вміння та знання наступним поколінням.

В цілому, лірники зробили значний внесок у розвиток та збереження української музичної культури, створивши велику кількість унікальних творів та виступаючи як хранителі національної ідентичності.

Не менш цікавим аспектом української історії та культури є оркестри Запорізької січі. На Запорізькій січі кожен полк мав свій оркестр. В таких оркестрах були присутні трубачі, довбиши, пищалки а також сурмачі.

Вони представляли собою особливий вид військової музики та виконавства, який існував у середньовіччі на території Запорізької січі, що розташовувалася на південному сході сучасної України.

Оркестри Запорізької січі склалися переважно із духових інструментів, таких як труби, барабани, гучні духові інструменти тощо. Вони використовувалися як частина військових формацій Запорозької армії для комунікації та донесення команд в битвах та під час військових операцій. Музика цих оркестрів також супроводжувала релігійні та обрядові події в січових общинах.

Оркестри Запорізької січі були не лише важливим елементом військового життя, але і сприяли зміцненню національної самосвідомості та утвердженню української культури, допомагали створювати атмосферу патріотизму та єдності серед козаків.

Сучасні українські музиканти та дослідники реконструюють музику та інструменти, які використовувалися в оркестрах Запорізької січі, з метою відтворення та відновлення цієї частини української музичної спадщини.

Оркестри Запорізької січі являли собою яскравий приклад того, як музика відігравала важливу роль у воєнному та культурному контексті історії України.

Згодом, у панських маєтках з'являються свої оркестри, зокрема:

- оркестр Тарновського,
- оркестр Брюховецького,
- оркестр Мазепи.

Не зважаючи на те, що оркестрантами були кріпаки, рівень виконання був достатньо високим. А. Залеський, згадував про один з подібних оркестрів: «В Пирятинському повіті в 30-х роках існував оркестр Марковича, який користувався популярністю в околиці. Оркестр складався винятково з власних селян, яких використовували і для інших потреб. Так, відомий переказ, що велика кам'яна церква в с. Калужинцях (Пирятинського повіту) була побудована музикантами із оркестру

Марковича... Можна думати, що музична освіта кріпаків-артистів була більш-менш задовільною, виходячи з того, що кріпацькі оркестри виконували п'єси класичних авторів, ... увертюри і арії з опери Белліні, Галеві, Даніцетті, Мейєрбера, Моцарта та інше» [4].

Оркестри при панських маєтках були важливим аспектом культурного життя в історії України та інших країнах. Ці оркестри функціонували на територіях панських маєтків та замків, які належали шляхті та землевласникам. Вони виконували різні функції та мали свої особливості:

✓ *Розважальний елемент*: зазвичай виконували музику під час розважальних заходів, таких як бали, вистави, весілля та інші соціальні події, створювали атмосферу розкоші та вишуканості.

✓ *Культурний внесок*: допомагали поширювати музичну культуру серед панів та їх гостей. Це сприяло розвитку музичних навичок серед молоді та підтримувало інтерес до класичної музики.

✓ *Музичний супровід церемоній*: оркестри при панських маєтках грали важливу роль під час церемоній, таких як весілля, хрещення та інші релігійні або сімейні події.

✓ *Розвиток музичних талантів*: Багато молодих музикантів мали можливість отримувати професійну музичну освіту та досвід, граючи в таких оркестрах.

З часом, зі зменшенням впливу аристократії та змінами в історичних обставинах, оркестри при панських маєтках втратили свою популярність та функції. Проте вони залишили важливий слід в історії музики та культури та сприяли розвитку музичної традиції.

За складом панські оркестри були здебільшого духові, струнні та рогові.

Великої популярності набуває ансамбль «Троїсті музики». Про час створення цього ансамблю точних відомостей немає, проте перші згадки про нього з'являються ще наприкінці XVIII – початку XIX століття.

Зокрема, про ансамбль можна знайти у щоденнику Князя Долгорукого, запис датований 1817р.: «У господаря три музиканти: один грав на скрипці, другий на віолончелі, третій на цимбалах. Оркестр цей дуже нагадує напівпанські витівки, ...але грав дуже стройно тутешні звичні танці» [5]. Відомий український композитор М. Лисенко також згадував про троїсту музику: «Нарешті, п'єси суто танцювального характеру виконуються спеціальною грою на скрипці, цимбалах, з додатком ударного інструмента бубна і становлять так звану в народі «троїсту музику» » [15].

Існують різні тлумачення стосовно походження назви троїстих музик. А. Гуменюк та А. Іваницький дають пояснення назві ансамблю «троїсті музики» з точки зору кількості музикантів, що грають разом. Зазвичай їх три, як і інструментів. Звідси і назва. Назву троїстих музик визначити не лише за кількістю виконавців, а й за кількістю партій, яких також три, а саме: мелодія, гармонічний і ритмічний супровід [11].

Натомість дослідник Ігор Мацієвський зазначає, що термін «троїста музика» буквально означає потроєна музика (потроєний скрипаль), та наголошує, що така назва використовувалася серед традиційних сільських інструментальних ансамблів. Він не погоджується з твердженням, що троїста музика – це три музиканти та звертає увагу не те, що: «1) кількість музикантів в троїстій музиці коливається від двох до п'яти осіб і навіть більше, 2) назва «троїста музика» застосовується до типу ансамблю, який в народі поряд з нею має безліч інших назв, де кількісна ознака ніяк не виявляється» [18].

А. Гуменюк звертає увагу не те, що «троїсті музики» не мали певного складу, він постійно варіювався, та наводить наступні приклади таких колективів: «це залежало від місцевої традиції і наявності музикантів-умільців. Відомі різні склади ансамблю: скрипка, сопілка і бубон; цимбали, скрипка і барабан; скрипка, цимбали і бас; скрипка, цимбали і бубон; дві скрипки і бас (або бубон). Були троїсті музики, до

складу яких входили скрипка, цимбали і триструнний контрабас. Зауважимо, що у центральних регіонах України побутували переважно скрипка, басоля і бубон, у західних – скрипка, цимбали і бубон» [4]. Ми схильні погодитись з її думкою, адже на сьогоднішній день, склад троїстих музик також має тенденцію до варіювання інструментального складу. Сучасний склад ансамблів троїстих музик досить різноманітний – колективи можуть складатись з дуетів таких інструментів:

- скрипка і бас;
- скрипка і цимбали;
- скрипка і гармонія;
- гармонія і мандоліна;
- баян і губна гармонія;
- скрипка і мандоліна;
- скрипка і скрипка (зустрічається на Бойківщині);

Також сьогодні ансамблі можуть об'єднувати три види інструментів, наприклад на території Північної Буковини досить поширений склад містить в собі три скрипки, інколи додається бас. Існують також ансамблі з розширеним складом, які створюються шляхом поєднання двох і більше ансамблів троїстих музик або приєднанням інших інструментів.

Піку свого розвитку ансамблі троїстих музик досягають у ХХ ст. завдяки розширенню інструментального складу, додаванню нових інструментів зростає рівень професіоналізму виконавців. Утворюється чітка диференціація партій, чіткий розподіл функцій, а саме:

- *Партія мелодичної лінії*, найбільш розвинена і віртуозна (як правило виконував скрипаль).
- *Гармонічний супровід* був покладений на цимбали, другу скрипку та басолю.
- *Ритмічна партія* – бубон, барабан.

- *Роль диригента* залишили за скрипалем.

20-ті роки ХХ ст. – це період активних пошуків створення українського народного оркестру, мета цих пошуків зокрема полягала в удосконаленні народних інструментів, та визначенні провідних оркестрових груп, створенні оркестрових партій. В цей період свою діяльність розпочинає Перша Київська капела бандуристів, а у Полтаві впроваджується студія, у якій Г. Хоткевич навчає кобзарі Полтавської капели.

У 30-ті роки – час розквіту самодіяльних народно-інструментальних ансамблів та оркестрів, серед всіх своєю високою майстерністю вражають Харківського клубу «Металіст» та Миколаївського суднобудівного заводу.

У довоєнний період відзначається масове поширення народно-інструментальних ансамблів. Створюється значна кількість капел та ансамблів бандуристів, значною часткою яких є самодіяльні колективи.

Післявоєнний період відзначився появою нових за складом інструментальних ансамблів. Зросла масовість учасників оглядів та олімпіад художньої самодіяльності, збільшилась кількість ансамблів сопілкарів, бандуристів а також домрово-балалаєчних оркестрів.

Важливим етапом розвитку народно-інструментального мистецтва в Україні стало заснування у місті Мельниця-Подільська Тернопільської області оркестру народних інструментів на базі цимбалістів. Цей оркестр проіснував понад 20 років (керівник В. Зуляк) [14].

1.2 Ключові періоди розвитку народно-оркестрового мистецтва в Україні

Розвиток оркестрового мистецтва в Україні можна розглядати в кілька етапів:

➤ *Давні народні традиції:* Українське оркестрове виконавство має коріння в давніх народних традиціях. Народні інструменти, такі як бандура, кобза, ліра, сопілка, баян та інші, використовувалися для виконання музики на святках, весіллях та інших подіях.

➤ *Розвиток національної музики:* У ХІХ столітті, під впливом романтичного руху, українські композитори почали створювати національні музичні твори, які включали в себе елементи української народної музики. Цей період був важливим для формування української музичної ідентичності.

➤ *Оркестрова музика:* У другій половині ХІХ століття і на початку ХХ століття оркестрова музика стала популярною в Україні. Були створені оркестри та ансамблі, які виконували класичну, оперну та симфонічну музику.

➤ *Радянський період:* Після створення Радянського Союзу, українська музика була суб'єктом контролю та цензури. Але навіть в цей період активно розвивалися академічні оркестри та національна музика.

➤ *Незалежна Україна:* Після отримання незалежності в 1991 році, українське оркестрове виконавство отримало новий імпульс розвитку. Україна має численні професійні симфонічні, народні та сучасні оркестри, які прославляють українську музику в усьому світі.

Ці етапи відображають еволюцію оркестрового виконавства в Україні, яке поєднує в собі багатий спадок народної музики і сучасну інструментальну музику.

Кожен етап розвитку оркестрового мистецтва був зумовлений подіями, які відбувались в той чи інший період в Україні.

Ключовими етапами розвитку народно-оркестрового мистецтва в Україні, які визначили його сучасний стан, були:

1. **1902–1941** роки: Перший етап означав народження самодіяльних оркестрів народних інструментів, що свідчило про потребу та можливість створення професійних оркестрів державного значення. В цей період оркестри здебільшого мали самодіяльний характер та діяли в межах гурткової та культурно-освітньої діяльності. За умов не стабільності у період Першої та Другої світових війн функціонування оркестрів було ускладнено. Тематика творчості здебільшого була спрямована на підтримку національної свідомості та патріотичного настрою. Окремі діячі мистецтва, такі як М. Лисенко, С. Людкевич, О. Кошиць, роблять вагомий внесок у розвиток оркестрового мистецтва. Створюються творчі організації та школи, що сприяли формуванню професійних народних оркестрів. Тоталітарний режим обмежує та намагається контролювати мистецтво, проте деякі оркестри продовжують свою діяльність. Загальний контекст цього періоду був наповнений складними викликами, але вплив народно-оркестрового мистецтва у цей час створив ґрунтовну базу для подальшого його розвитку.

2. **1940 – 1950** роки ХХ століття: У другому етапі важливу роль відіграли 40-50 роки, коли оркестри зазнали певного розвитку, але також відчували вплив тогочасних історичних подій.

У 1940–1950 роках народно-оркестрове мистецтво України переживало неоднозначний період через вплив подій Другої світової війни та післявоєнного відновлення. З одного боку, цей період характеризувався політичним тиском та обмеженнями, а з іншого — була спроба відновлення культурного життя.

Під час війни багато музичних колективів та артистів втратили можливість діяльності через евакуацію, репресії, знищення та інші обставини. Після війни почалася відновлення культурної сфери, але із значним впливом ідеології. Національне народно-оркестрове мистецтво намагається адаптуватися до нових умов. З'явилися нові колективи, зокрема, народні оркестри при культурних установах, аматорські групи. Однак, існували певні обмеження та директиви відносно репертуару та виконання, що обумовлювалося ідеологією того часу.

У цей період важливими були спроби збереження та розвитку української культурної спадщини через народно-оркестрове мистецтво, але вони мали адаптуватися до рамок офіційної ідеології.

3. 1960-ті роки XX століття: На третьому етапі відбувся подальший розвиток і удосконалення оркестрів, з'явилися нові творчі підходи та напрямки. В Україні спостерігаються важливі зміни у розвитку народно-оркестрового мистецтва, що визначили нові тенденції та напрями в цій сфері. Деякі ключові аспекти цього періоду:

- *Інновації в репертуарі:* українські народні оркестри в 1960-х роках відзначалися розширенням репертуару за рахунок включення сучасних та експериментальних композицій. Це дозволило оркестрам пристосуватися до змін у музичних смаках суспільства.

- *Аранжування народної музики:* композитори та аранжувальники активно впроваджували нові підходи до обробки та аранжування традиційних народних мелодій. Це призвело до створення унікальних творів, які поєднували в собі елементи народної та сучасної музики.

- *Розвиток оркестрового виконавства:* у цей період акцент був зроблений на вдосконалення виконавської майстерності оркестрів. Велика увага приділялася техніці виконання, динаміці та виразності, що покращило якість інтерпретації музичних творів.

- *Підтримка держави*: влада активно підтримувала народно-оркестрове мистецтво, надаючи фінансову та організаційну підтримку колективам. Це сприяло створенню нових оркестрів та розвитку вже існуючих.

- *Музична освіта*: велика увага була приділена підвищенню кваліфікації музикантів через розвиток системи музичної освіти. Це сприяло підготовці нового покоління талановитих виконавців та диригентів.

Узагальнюючи, 1960-ті роки в Україні були періодом активного розвитку та трансформації народно-оркестрового мистецтва, який визначив його подальший шлях у напрямі сучасності.

4. **1970-ті роки XX століття – 2000-ні роки**: Четвертий етап визначає сучасну добу, де оркестри стали раціонально сформованими колективами з різноманітним репертуаром, високим рівнем майстерності та активною творчою діяльністю. українське народно-оркестрове мистецтво продовжувало свій розвиток, вражаючи слухачів новаторськими підходами та виразною інтерпретацією традиційної музики. Основними аспектами розвитку в цей період є:

- *Творчість композиторів*: видатні українські композитори, такі як Микола Колеса, продовжували створювати нові та експериментальні твори для народних оркестрів, що збагачувало репертуар колективів.

- *Участь в міжнародних подіях*: Оркестри активно брали участь у міжнародних фестивалях та конкурсах, представляючи українську культуру за кордоном та отримуючи визнання від міжнародної аудиторії.

- *Збереження традицій*: поруч із новаторством, оркестри продовжували зберігати та розвивати народні музичні традиції, використовуючи автентичні інструменти та мелодії.

- *Розвиток диригентської школи*: діяльність визначених диригентів сприяла розвитку диригентської школи в Україні, виховуючи нове покоління талановитих музикантів.

- *Співпраця з виконавцями*: оркестри співпрацювали з видатними сольними виконавцями, виконавцями народних пісень та художниками, що додавало різноманітності в їхні виступи.

- *Популяризація серед глядачів*: велика увага приділялася популяризації оркестрової музики серед глядачів шляхом організації концертів, фестивалів та інших культурних подій.

У цілому, 1970-і роки стали важливим етапом для українського народно-оркестрового мистецтва, де відбувалися значні досягнення та створювалися умови для подальшого розвитку цієї важливої галузі музичної культури.

5. 2000-ні – 2023 роки: п'ятий етап визначає сучасні досягнення народно-оркестрового мистецтва України, що пройшло ряд важливих трансформацій та досягнень, враховуючи культурні, технологічні та соціальні зміни. Основні риси цього періоду включають:

- *Технологічний прогрес*: інтеграція новітніх технологій у виконавську діяльність оркестрів, таких як використання цифрових інструментів та обробка звуку, що розширює музичні можливості та творчий потенціал.

- *Глобалізація репертуару*: розширення репертуару оркестрів за межі традиційної української музики, включаючи в себе елементи світової класики, сучасних жанрів та етнічні впливи.

- *зростання кількості оркестрів*: поява нових народних оркестрів у різних регіонах України, в тому числі в невеликих містах та селах, що підтримує розвиток музичної культури на локальному рівні.

- *Активна участь в міжнародних заходах*: збільшення кількості участі українських народних оркестрів у міжнародних

фестивалях та концертних програмах, сприяючи обміну досвідом та культурною взаємодією.

- *Розвиток музичної освіти*: збільшення уваги до музичної освіти та створення спеціалізованих програм для підготовки молодих талантів, що дозволяє зберігати та розвивати музичний потенціал країни.

- *Інноваційні формати виступів*: виникнення нових форматів виступів, таких як телевізійні шоу, онлайн-концерти та інші інноваційні підходи до взаємодії з аудиторією.

У цілому, розвиток народно-оркестрового мистецтва України в період з 2000 по 2023 роки відзначається адаптацією до сучасних тенденцій та поєднанням традиційної спадщини з новаторськими рішеннями у музичній сфері.

Кожен із цих етапів сприяв не лише фізичному розвитку оркестрів, але й розширенню їхньої музичної палітри та культурного впливу.

Впродовж цих етапів, самодіяльні народних інструменті дійшли висновку, що створення професійних оркестрів є необхідною, а головне, можливою ціллю колективів [27].

РОЗДІЛ 2

Структура оркестру народних інструментів

2.1. Структура, види та типи українського народного оркестру

С. Хащеватська, у своєму підручнику, дає наступне визначання поняттю: «Оркестр – ...великий колектив музикантів, які, володіючи різноманітними інструментами, спільно виконують один твір» [31]. Натомість, О. Ільченко робить акцент на *структурному* значенні терміну оркестр: «це об'єднання в органічне ціле великої кількості музичних інструментів, що групуються в окремі оркестрові групи споріднених чи відносно споріднених інструментів; фактична всеохопленість музичного діапазону... значний потенціал тембральної сфери...» [13]. За вище вказаним принципом, можемо розділити оркестри та ансамблі на два загальні типи, а саме:

- **Однорідний**, наприклад: ансамбль бандур, оркестр баяністів, ансамбль цимбалів та інші.
- **Мішаний**, в свою чергу, поділяється на: струнно-смичковий та струнно-щипковий.

Головною відмінністю оркестру народних інструментів від симфонічного є те, що симфонічний використовує загальноприйнятий, фіксований, класичний склад. Тоді як оркестр українських народних інструментів часто формується за національними і регіональними ознаками тому постійного, усталеного інструментарію не має. Тобто, структура українського народного оркестру залежить на самперед від особливостей національної музичної культури.

Характерною ознакою оркестру є наявність певних *Оркестрових груп* – так званих «споріднених» груп інструментів, які однакові за

характером звучання, але відрізняються за розміром та діапазоном. Це і є головною відмінністю оркестрів від ансамблю.

Як вже було згадано вище, існує два типи мішаних народних оркестрів:

- Струнно-смичковий.
- Струнно-щипковий.

Нелюбов Р. М. у своїй роботі «Проблеми та перспективи колективного народно-інструментального музикування» струнно-смичковий оркестр народних інструментів називає українським, а струнно-щипковий – академічним [20]. Обидва оркестри мають великі виражальні можливості.

Основа струнно-смичкового (українського) оркестру народних інструментів – це група струнно-смичкових інструментів (її склад ідентичний до симфонічного оркестру), інструменти, такі як – дерев'яні духові, струнно-щипкові (кобзи, бандури) а також ударні інструменти, цимбали та баяни, тощо – застосовуються за потреби.

Всі інструменти, які використовуються у струнно-смичковому (українському) оркестрі Хащеватська С. поділяє на шість основних груп [31, с.44]:

1. Група – **основа оркестру**, *струнно-смичкові інструменти*. Сюди входять: перші та другі скрипки, альт, віолончелі, контрабаси;
2. Група – *бандури*, складається з двох, або (рідше) з три партій;
3. Група – *кобзи*, у складі: 1-2 прими, альти тенори, ритмові кобзи, басы та контрабаси;
4. Група – *цимбали*: розподіляється на дві партії;
5. Група – *духові інструменти*, а саме: сопілка, флейта, мала флейта, гобой, кларнет, баян;

б. Група – *ударні інструменти*, склад наступний: литаври або тулумбаси, дзвіночки, бубон, великий барабан з тарілкою, бухало, трикутник, малий барабан. (див. додаток А)

Ще одна група – *епізодична*, до неї відносять такі інструменти, як: бугай, берниця, бийкоза, козобас, сопілка-альт, сопілка-тенор, сопілка-бас, сурма, окарини, трембіти, кувиці, ліра, коза, дримба, ріжок, жоломіга, дубельтівка, труба, тромбон. Ці інструменти не входять до складу шести основних груп, тому використовуються в оркестрі епізодично, як по одному, так і в парі один з одним.

В свою чергу академічний (струнно-щипковий) оркестр народних інструментів, Хащеватська С. поділяє на п'ять основних груп, а саме:

1. *Група струнно-щипкових* інструментів. Як правило кобзи чи домри:

- перші;
- другі;
- альти;
- тенор;
- бас;
- контрабас.

2. *Група балалайок*, до якої входить п'ять різновидів:

- прими;
- секунди;
- альти;
- басы;
- контрабаси.

3. *Група баянів* складається з шести інструментів:

- піколо;
- перший баян;
- другий баян;
- баритон;

- бас;
- контрабас.

4. Група цимбалів – одна-дві.

5. Група ударних інструментів:

- литаври,
- бубон,
- трикутник,
- тарілки,
- малий і великий барабани,
- дзвіночки,
- ксилофон тощо [31, с. 44]. (див. додаток А)

Усі види оркестрів, в свою чергу, можна поділити на 3 види:

- професійні (складаються з професійних музикантів);
- навчальні (складаються переважно з учнів музичних шкіл, студій, студентів вищих музичних освітніх закладів);
- аматорські (складаються з творчих людей різних професій не пов'язаних з музикою).

«Сучасний оркестр народних інструментів – це раціонально сформований колектив, що характеризується удосконаленням музичним інструментарієм, жанрово-стильовою різноманітністю репертуару, значними художньо-виражальними можливостями і національним колоритом звучання» [21].

На сьогодні в Україні існують професійні, аматорські та навчальні народні оркестри. Творча діяльність професійних, має велике значення для розвитку музичної культури. Ці оркестри активно просувають національне народно-інструментальне виконавство в Україні та за її межами. Навчальні народні оркестри, що функціонують при музичних академіях, університетах культури, музичних училищах, є творчими

лабораторіями, де вдосконалюється виконавська майстерність музикантів [21].

2.2. Темброві характеристики оркестрів народних інструментів

Кожна окрема група народного оркестру має свої унікальні темброві характеристики та виконує певні оркестрові функції. Завдяки цьому оркестр має здатність до втілення будь-яких образів.

«Темброва специфіка українського народного оркестру відрізняється самобутністю і оригінальністю. В першу чергу це відтворення національного колориту звучання» [27].

Дослідники визначають наступні темброві характеристики, які можна назвати основними:

- «наявність чотирьох контрастних груп музичних інструментів;
- збалансованість оркестрових груп та автономність засобів художньої виразності;
- темброві характеристики струнно-смичкової групи та дерев'яних духових інструментів аналогічні із симфонічним оркестром;
- група кобз може виконувати основну мелодичну функцію або функцію акомпанементу;
- група бандур та цимбали надають звучанню специфічної колоритності;
- баяни розширюють темброві можливості, посилюють загальну звучність оркестру;
- група ударних інструментів доповнює виражальні можливості оркестру» [6].

Безсумнівно, тембровий характер оркестру народних інструментів відіграє важливу роль у становленні його самобутності та ідентичності. Визначає його національний вектор звучання. Важливу роль в цьому процесі відіграють саме українські народні інструменти. Саме тому керівники відомих українських колективів прагнуть зберегти автентичні народні інструменти за допомогою включення їх до складу оркестрів. Тому що, навіть, здавалось би, не значна їх кількість в складі оркестру, здатна кардинально змінити його звучання, додаючи нових яскравих відтінків. Особливо це стосується обробок народної музики.

Репертуар сучасних народних оркестрів досить насичений сучасною музикою, яка потребує сучасних підходів для її виконання, тобто впровадження нових методів гри та прийомів звуковидобування. Для цього українські митці працюють над вдосконаленням народних музичних інструментів. «Так, наприклад, Р. Гриньків – значно удосконалив бандуру, Г. Агратіна, Т. Баран, І. Дутчак, Д. Попічук, – урізноманітнили цимбали, Ю. Збандуг – сім'ю кобз зі значними технічними й художніми можливостями» [27].

Окрім впровадження сучасних творів, важливим аспектом виконавської діяльності оркестрів народних інструментів є перекладання світових класичних творів, проте в такому випадку може виникнути питання тембрових характеристик, адже відтворюючи образний зміст конкретного музичного твору важливо розуміти, що існує суттєвий ризик втрати або викривлення художнього образу твору. Так, в своєму дослідженні В. Дейнега звертає увагу на те, що основою творчого мислення на самперед є емоційне сприйняття образного змісту твору, що будується на використанні різноманітних засобів музичної виразності. Тому, у процесі перекладання (інструментовки) важливо розуміти особливості тембрового розвитку а також взаємодія з емоційною складовою сприйняття даного твору [8]. А також каже, що малозмістовні

компоненти фактури, які не відповідають характеру народного оркестру, можна замінити або взагалі пропустити. Застосування прийомів перекладення – це спосіб перетворення фактури як у цілому, так і окремих її елементів, що сприяє створенню різноманітних звукових ефектів. Автор пропонує розділити прийоми на дві категорії:

- *мелодичні*, що впливають на тематичний матеріал, допоміжні голоси та їхню структуру;
- *фактурні*, які повністю підпорядковані завданням переорганізації фактури. [7].

В. Дейнега поділяє інструменти народного оркестру за тембровими можливостями та способами звукоутворення на три групи [8]:

- однорідні;
- відносно-однорідні;
- різнорідні.

Темброва специфіка залежить від використання ти, чи інших інструментів, адже кожен з них має свій унікальний тембр. А тому, в ізольованому виконанні вони формують один тембровий відтінок, а в колективі абсолютно новий. У пошуках нових тембрових забарвлень, динамічного посилення, або ж навпаки – зменшення інтенсивності звучання, композитори користуються методом комбінування інструментів різних за тембровими відтінками.

Не останню роль у структурі оркестрових творів відіграє «темброва драматургія». Одним з її прийомів є контрастне протиставлення різних груп інструментів. Також використовується динамізація текстури, яка досягається шляхом поступового включення інструментів до того моменту, доки не буде задіяно весь оркестр або ансамбль. Цей прийом є досить характерним для українського

фольклору. Інколи досить дієвим засобом може бути використання колористичних методів, впровадження сміливих тембрових поєднань або ефектів, а також імпровізацій.

РОЗДІЛ 3

Народно-оркестрове мистецтво сучасної України

3.1. Концертна діяльність провідних народних оркестрів в Україні

Першу спробу утворити оркестр українських народних інструментів зробив Гнат Хоткевич, відомий музикант-бандурист, на XII Археологічному з'їзді, який відбувся у Харкові в 1902 році. Він виступив організатором, який зроби спробу об'єднати всіх виконавців – солістів, ансамблістів, троїстих музик в єдиний великий оркестр. Згодом оркестрові колективи почали утворюватися в різних містах України.

Від початку створення професійних українських народних оркестрів виділяли такі, які можна було назвати провідними, їх діяльність була відомою по всій країні. Тож пропонуємо докладніше розглянути деякі з них.

В першу чергу слід пригадати **«Академічний оркестр народної та популярної музики Українського радіо»**, адже саме він був одним з перших відомих оркестрів. Заснований у Харкові 1959 року і на цей момент продовжує свою активну діяльність. Впродовж різних років оркестр перебував під керівництвом багатьох керівників, зокрема оркестром керували диригенти:

- Володимир Комаренко,
- Микола Хіврич,
- Андрій Наумов,
- Андрій Бобир,
- Валерій Варакута,
- Святослав Литвиненко.

Починаючи з 2013 року оркестр очолив Михайло Пікульський. Колектив приймає активну участь у різноманітних мистецьких заходах.

Оркестр налічує 35 музикантів, та складається з 5 груп інструментів, а саме:

1. Струнно-смичкові:

- 5 перших скрипок;
- 4 другі скрипки;
- 2 альти;
- 2 віолончелі;
- контрабас.

2. Струнно-щипкові:

- 5 бандури;
- 2 кобзи-прими;
- 2 кобзи-тенор.

3. Струнно-ударна група – 2 концертних цимбал.

4. Духові:

- Сопілка;
- 2 флейти;
- 2 гобої;
- 2 кларнети;
- 2 баяни;
- 2 фагот.

5. Ударні:

- Литаври;
- Бубон;
- малий барабан;
- великий барабан;
- трикутник.

Також досить часто використовуються епізодичні інструменти, такі як: ліра, свиріль, бугай, козобас та інші [29].

Найбільш популярним серед українських оркестрів є **Національний оркестр народних інструментів (НАОНІ)**. Склад оркестру, як і попередній, налічує 5 основних груп інструментів:

- струнно-смичкові;
- кобзи;
- цимбали;
- бандури;
- духові.

Разом – це понад сорок інструментів. Серед них можна побачити не лише класичні, а й безліч регіональних та старовинних музичних інструментів, таких як: рубель, качалка, бугай, козобас, деркач... Це має суттєвий вплив на звучання оркестру: розширює можливості тембрової палітри, продовжуючи таким чином старовинну традицію та культуру, а також стає поштовхом для розширення репертуарних можливостей.

Оркестр має змогу виконувати інструментальну музику всіх регіонів України. На сьогоднішній день репертуар оркестру налічує понад 3000 музичних творів: від фольклору до кавер-версій рок та поп-музики, саундтреків до фільмів, активно співпрацює видатними артистами та колективами України, серед яких: Олег Скрипка, колектив **ОНУКА**, Артем Пивоваров.

Вже понад 25 років **НАОНІ** очолює Віктор Омелянович Гуцал, професор, композитор, народний артист України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка. Під його керівництвом оркестр досяг високої професійної майстерності, набув популярності не лише в Україні, а й за її межами. аранжування для оркестру робить Віктор Гуцал. В своєму доробку він має більш як 500 оркестровок, аранжувань

а також оригінальні твори серед яких, наприклад «Запорізький марш», написаний в 1969 році – став візитною карткою оркестру.

Поряд з ним в оркестрі працюють молоді диригенти – Корінь Іван Леонідович та Кунтий Олег Богданович [19].

Не зважаючи на повномасштабне вторгнення, оркестр не припинив своєї діяльності. На офіційному веб-сайті колективу можна побачити афіші запланованих концертів. Так, у травні 2023 року, відбувся концерт за участі НАОНІ, Артема Пивоварова та капели ім. Ревуцького, що стало першою подією у Палаці «Україна», яка відбулася після вторгнення агресора. Відео-версія концерту була презентована на День Незалежності України. (див. додаток Б)

Молодий, але не зважаючи на це, відомий **Український народний оркестр «Мамай» Полтавської обласної філармонії**. Створений у 2009 році за ініціативи високопрофесійного музиканта, заслуженого працівника культури України М. І. Жорнового. Оркестр обрав назву "Мамай" за образом козака, що є символом життєздатності української нації. Перший виступ оркестру відбувся на День Незалежності.

Репертуар оркестру включає різні жанри та стильові напрями, представлені світовою та вітчизняною класикою, українською інструментальною та вокальною музикою, а також творами полтавських композиторів. І. Жорновий робить значну кількість аранжувань для свого колективу.

З оркестром часто виступають провідні артисти-солісти Полтавської філармонії, серед них такі як:

- народна артистка України Наталія Хоменко,
- заслужена артистка України Валентина Колісник,
- солісти Олена Шевченко, Лідія Кретьова та Ігор Година;

- солісти-інструменталісти Світлана Тищик (кобза, домра), Сергій Прокопишин (флейта).

Окрім артистів Полтавської філармонії, у супроводі оркестру виступають солісти Національної філармонії України, лауреати Міжнародних конкурсів серед них:

- заслужена артистка України Валентина Матюшенко,
- заслужений артист України Вадим Чернокондратенко,
- народний артист України Сергій Гринченко та інші.

В оркестрі працює 30 досвідчених музикантів, до інструментального складу оркестру входять:

- скрипки;
- альт;
- віолончель;
- контрабас;
- сопілки;
- кобзи;
- бандура;
- баян;
- ударні інструменти [24].

Оркестр «Мамай» також продовжує свою діяльність. Проте, актуальних афіш з запланованими виступами колективу, на момент написання проекту, ми, нажаль, не знайшли.

Оркестр українських народних інструментів Львівської національної музичної академії ім. М.В. Лисенка заснований у 1970 році талановитим львівським композитором та випускником кафедри народних інструментів Львівської консерваторії Мирославом Корчинським. Основним складом оркестру є струнно-смичкові інструменти, разом із акордеонами, бандурами, кобзами, сопілками,

концертними цимбалами, кларнетами. Епізодично використовуються флейти та група ударних інструментів. З 1976 року оркестром керували видатні диригенти, такі як Юрій Балух, Петро Свердлик. У 1992 році М. Корчинський повертається на посаду керівника оркестру.

Репертуар оркестру формується з творів українських композиторів, таких як: Симфонія невідомого автора, "Танець на Олімпі" з опери М. Лисенка "Енеїда", Сюїта В. Попадюка, "Гуцульські наспіви" Т. Ремешила, "Веснянка" І. Шамо та інші.

З 2008 року оркестром керує Ярослав Олексів [16].

Слід також виділити **домровий камерний оркестр «Лік домер»**, заснований на базі Донецької консерваторії ДДМА імені С. С. Прокоф'єва під керівництвом виконавця, композитора, заслуженого діяча мистецтв України Валерія Івка. Датою створення оркестру – 28 травня 1992 року, коли відбувся перший концерт. Колектив відомий не лише в Україні, а й за її межами. Так, Білоусова С. у своїй роботі згадує наступне: «у 1995 році, оркестр «Лік домер» вперше з тріумфом представив на гастролях у Німеччині цикл концертів А. Вівальді «Пори року»» [2]. Підбір колективу оркестру від першого дня й впродовж всього існування зберігає визначальний принцип – належність до школи В. Івка або наслідування певного комплексу виконавських засад та відповідність рівню колективу, що позиціонував себе як спільність солістів-віртуозів. У творчому житті оркестру було два основних періоди – Донецький (1992–2014) та Київський (з 2015). З нагоди 25-річчя від дня заснування, у 2017 році на фестивалі в Києві оркестром «Лік домер» була представлена програма «Домра. Сучасний погляд», в основа якої складалась з творів для домрового оркестру від українських композиторів нашого часу. Ювілейний захід був записаний на радіо та транслювався на каналі «Культура» » [2]. Репертуар оркестру складають

шедеври музичної класики від Бароко до сучасності, а також оригінальні твори, написані спеціально для оркестру професійними композиторами.

Слід також про **оркестр українських народних інструментів «Венцерада»**, створений у 1991 році на базі Херсонського фахового коледжу музичного мистецтва, заслуженим працівником культури України Віктором Кисілем. Не зважаючи на свою відносну молодість колектив вже відомий далеко за межами рідного міста, а також України. Колектив неодноразово їздив з гастролями до Польщі, Туреччини та Прибалтики.

Його репертуар не обмежується лише обробками народних пісень та творами українських композиторів, але також включає автентичний фольклор Херсонщини, який сам керівник колективу, Віктор Іванович, збирав у селах і аранжував для "Венцеради", враховуючи особливості виконавського складу. Під його керівництвом оркестр отримав визнання, ставши лауреатом I Всеукраїнського конкурсу фольклорних ансамблів серед навчальних закладів Міністерства культури України [32]. З 2021 року художній керівник та диригент «Венцеради» – Євген Полторак.

3.2. Репертуар сучасних народних оркестрів України.

Важливою складовою успішної діяльності будь-якого оркестру є репертуар.

Одними з основних джерел для визначення різноманітності репертуару оркестрів, зокрема оркестрів народних інструментів, можна вважати програми конкурсів та фестивалів, у яких беруть участь не лише солісти, а й оркестри та ансамблі. Так, Паньків М. [22] у своєму

дослідженні звертає увагу на програми наступних конкурсів та фестивалів, Зокрема:

- Перший Всеукраїнський конкурс виконавців на народних інструментах імені Анатолія Онуфрієнка [23].
- Другий Всеукраїнський конкурс виконавців на народних інструментах імені Анатолія Онуфрієнка [10].
- Третій міжнародний конкурс баяністів-акордеоністів «Perpetuum mobile» [28].
- Шостий міжнародний конкурс баяністів-акордеоністів «Perpetuum mobile» [34].
- Восьмий Всеукраїнський відкритий конкурс баяністів-акордеоністів «Візерунки Прикарпаття» [3].
- Другий відкритий Всеукраїнський конкурс виконавців на народних інструментах «Поліський вернісаж» [9].

Серед оркестрів, що приймали участь у наведених вище конкурсах, автор виділяє декілька колективів та докладніше розглядає їх концертні програми. Так, шляхом вивчення та аналізу концертних програм, автор визначає репертуар цих оркестрів.

Слід зазначити, що кожен колектив має своє бачення на рахунок підбору творів, проте, це не завжди залежить від музикантів колективів. Підбір репертуару також має залежність від інструментального складу колективу, технічних можливостей, зокрема – від рівня виконавської майстерності учасників.

Також, окрім конкурсних програм, джерелом інформації можуть бути відео-записи, афіші та програми концертів відомих оркестрів народних інструментів.

В попередньому підрозділі нами було згадано провідні народні оркестри України, а також окреслена їх діяльність, зокрема

інструментальний склад та різноманітність репертуару який вони виконують.

Вагомий внесок у розвиток репертуару для оркестрів народних інструментів роблять керівники таких колективів та композитори які працюють над аранжуванням та перекладенням для народних оркестрів. Завдяки цим митцям ми можемо почути у виконанні народних оркестрів твори будь-яких жанрів та стилів. Наразі, на нашу думку, один з найрізноманітніших репертуарів має Національний академічний оркестр народних інструментів НАОНІ. У його виконанні можна почути твори усіх жанрів, від фольклорного до аранжувань рок-музики. Колектив активно співпрацює з популярними артистами.(див. Додаток Б)

Для порівняння, оркестр народних інструментів «Венцерада» виконує, переважно обробки народних пісень а також автентичні фольклорні твори, які В. Кисіль збирав та аранжував власноруч.

Сьогодні в програмах оркестрів народних інструментів часто зустрічаються наступні обробки, перекладення а також оригінальні твори:

- А. Вівальді (I ч. з Концерту g-moll),
- В. Вілла-Лобас (Арія із «Бахіани»),
- К. Мясков (Варіації на теми народних пісень),
- Ю. Зацарний («Бриньківський козачок»),
- Ю. Кіцила («Тернопільські хулігани», «Запрошення до кави»)
- А. Кос-Анатольського (Увертюра до опери «Заграва», Коломийка «Гонивітер» з балету «Сойчине крило»),
- Дж. Россіні (Увертюра до опери «Італійка в Алжирі»),
- Л. Колодуба (Фінал з «Карпатської рапсодії № 2», «Троїсті музики»),
- О. Холмінова («Присвячення»),

- обр. О. Дарбіня («Українська святкова»),
- Ф. Ліста (Ноктюрн «Мрії кохання»),
- «Танець скоморохів» з музики до весняної казки М. Островського «Снігуронька»,
- П. Сарасате «Циганські наспіви»;
- М. Теодоракіс Увертюра до опери «Квартал ангелів»;
- М. Скорик «Мелодія» з к/ф «Високий перевал»;
- В. Грідін «Циганська рапсодія» та «Разсипуха»;
- В. Зубицький «Присвячення Астору П'яццолі»;
- «Концерт-поема» для баяна з оркестром А. Репнікова;
- «Два кольори» О. Білаша до слів Д. Павличка;
- «Пісня про рушник» П. Майбороди до слів А. Малишка;
- «Я піду в далекі гори» на слова та музику В. Івасюка.
- С. Прокоф'єв («Фінал» з Сонати для ф-но No 7 «Precipitato»),
- К. Дебюсі (Рух), Д. Лігеті («Musica precipitato No 8»),
- Р. Щедріна («Наслідування Альбенісу», «Гумореска»),
- О. Сурових («Танець вітру», «Легенда», «Осілля», «Молодецький танець», «Парафраз на теми опери Кармен», «Варенички»),
- В. Грідіна (Парафраз на тему української народної пісні «Розпрягайте, хлопці, коней»), «Жарт Баха» із репертуару ансамблю «Терем-квартет» та ін.
- Я. Олексіва (Українська фантазія, Лірична фантазія «Яворина»),
- А. П'яцоллі («Смерть янгола», «Танго вулиць», «Забуття»),
- А. Кос-Анатольського (Полька з балету «Сойчине крило», «Решето і коломийка» із балету «Хустка Довбуша»),
- В. Раду («Весняна хора»), А. Бабаджаяна (Ноктюрн),
- Дж. Вільямса («Колискова» із фільму «Список Шиндлера»),
- М. Костилова («New Star» і «Lind Erebros» із саундтрека до комп'ютерної ігри «Аллоди Онлайн»)

- Дж. Хорнен, аранжування Дж. Мосс, перекладення Я. Олексіва
«Сюїта на теми із фільму «Титанік»

- Х. Циммер музика до фільму «Пірати карибського моря»

І це ще далеко не вичерпний перелік творів.

Враховуючи вище наведену інформацію, можна стверджувати, що репертуар сучасних народних оркестрів є досить насиченим та різноманітним. Сучасні народні інструментальні колективи виконують не лише народну музику, а й класичну та сучасну. Зокрема можна виділити наступні музичні напрями:

- оригінальна музика для оркестру українських народних інструментів;
- перекладення для оркестру українських народних інструментів творів зарубіжних і українських класиків та композиторів ХХ століття;
- аранжування українських народних пісень та танців;
- національна музика – оригінальні твори, фольклорні обробки та стилізації;
- перекладення музики до кінофільмів, серіалів, відеоігор тощо;
- естрадну, джазову та рок музику.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного нами дослідження з питань розвитку народно-оркестрового мистецтва України, зокрема його історичного та сучасного аспектів, шляхом опрацювання інформації з використаних в роботі джерел та враховуючи поставлені нами завдання, можемо зробити наступні висновки:

1. *Історичний розвиток*: народно-оркестрове мистецтво України пройшло через довготривалий історичний розвиток: він починається ще від часів язичництва, трохи пізніше поширюється спершу мистецтво скоморохів, згодом – лірників та кобзарів. Після цього з'являються оркестри Запорізької січі та «панські» оркестри. Значний вплив на розвиток народно-оркестрового мистецтва мали ансамблі Троїстих музик. Починаючи з ХХ століття розвиток народно-оркестрового мистецтва можна поділити на декілька ключових періодів.

2. *Різноманітність народного інструментарію та репертуару*: народні оркестри України вражають різноманітністю інструментарію, який включає в себе широкий спектр традиційних українських інструментів, серед них можна виділити трембіту, бандуру, ліру, кобзу, домру, баян, гармоніку, сопілку, бандуру, бугай, берниця, бийкоза, козобас, сурма, окарини, широко використовуються скрипки та багато інших музичних інструментів, що створює унікальний та багатогранний звуковий ландшафт. Репертуар є важливою складовою успішної діяльності будь-якого оркестру. Можемо стверджувати, що репертуар сучасних народних оркестрів є досить насиченим та різноманітним. Сучасні народні інструментальні колективи виконують не лише народну музику, а й класичну та сучасну.

3. *Вплив народно-оркестрового мистецтва на культуру України*: народні оркестри допомагають зберегти та передати багатий культурний

спадок, сприяють формуванню національного музичного стилю, сприяє популяризації української музики та культурних традицій як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. Народні оркестри часто є платформою для розвитку музичної освіти, надаючи можливість молодим талантам отримати досвід виконання різноманітного репертуару. Взаємодія зі сучасними композиторами та виконавцями дозволяє народним оркестрам включати сучасні елементи у свій репертуар, що сприяє розвитку творчості.

4. *Функції та ролі оркестрів*: народні оркестри виконують не лише роль музичних виконавців, а й важливу функцію збереження та передачі культурних цінностей.

5. *Роль у сучасному суспільстві*: у сучасних умовах народно-оркестрове мистецтво продовжує розвиватися, пристосовуючись до нових технологій та сприйняття глобальних культурних впливів. Народні оркестри виконують ключову роль у збереженні та передачі культурних традицій через музику, допомагають формувати національну свідомість. У співпраці з сучасними композиторами, народні оркестри впроваджують інновації у своєму репертуарі, що сприяє розвитку музичної творчості. Функціонування народно-оркестрового мистецтва в сучасному суспільстві стає ключовим елементом культурної та соціальної динаміки, сприяючи різнобічному розвитку та зміцненню культурного спадку.

6. *Виклики та перспективи*: на сьогоднішній день найбільшим викликом для народно-оркестрового мистецтва є повномасштабне вторгнення країни-агресора на територію України. Однією з ключових перспектив є поєднання традиційної музики з інноваціями для залучення нових аудиторій та забезпечення довговічності цього виду мистецтва.

Загалом, народно-оркестрове мистецтво України є важливим елементом культурної спадщини, який працює на збереження та розвиток музичної ідентичності країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства в Україні: історія і сучасність: зб. наук. пр. / Рівн. держ. гуманіт. ун-т, ін-т. мистецтв; редактор-упорядник Л. І. Горіна. – Рівне: Волин. обереги, 2017. – 264 с. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://rshu.edu.ua/images/nauka/zb_narodn_instrum_2018.pdf
2. Білоусова С. Камерний оркестр «лик домер» – етапи творчості (до 30-річчя створення). веб-сайт. URL: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/62_2023/part_1/8.pdf
3. Восьмий Всеукраїнський Відкритий конкурс баяністів-акордеоністів «Візерунки Прикарпаття», IX-а міжнародна науково-практична конференція «Народно-інструментальне мистецтво на зламі XX–XXI століть» (ДДПУ ім. І. Франка, 1–4 грудня 2015 року): програма. Дрогобич : Посвіт, 2015. 24 с.
4. Гуменюк А. Українські народні музичні інструменти. К., 1967. 244 с.
5. Гуцал В. Грає оркестр українських народних музичних інструментів. К., 1978. 168 с.
6. Давидов М. Проблеми розвитку академічного народно-інструментального мистецтва в Україні. К.: НМАУ ім. П. І. Чайковського 1998. 207 с.
7. Дейнега В. М. Перекладення як процес переосмислення засобів оркестрової виразності : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства. Одеса, 2006. 24 с. URL: http://194.44.11.130/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=ref_full_aref&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=AT=&S21COLORTERMS=0&S21STR=%D0%94%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%B5%D0%B

3%D0%B0%20%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%8F%D0%BA%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BE%D1%81%D0%BC%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F\$

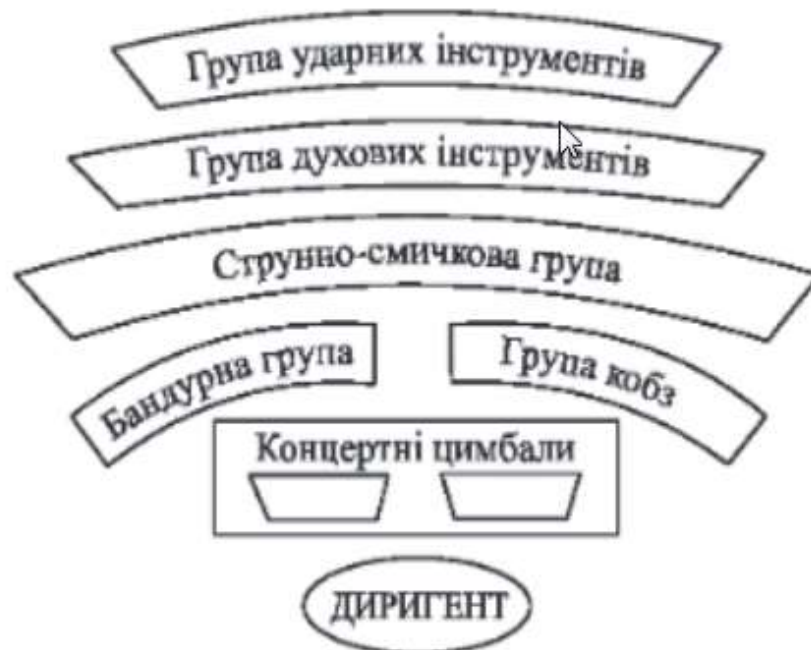
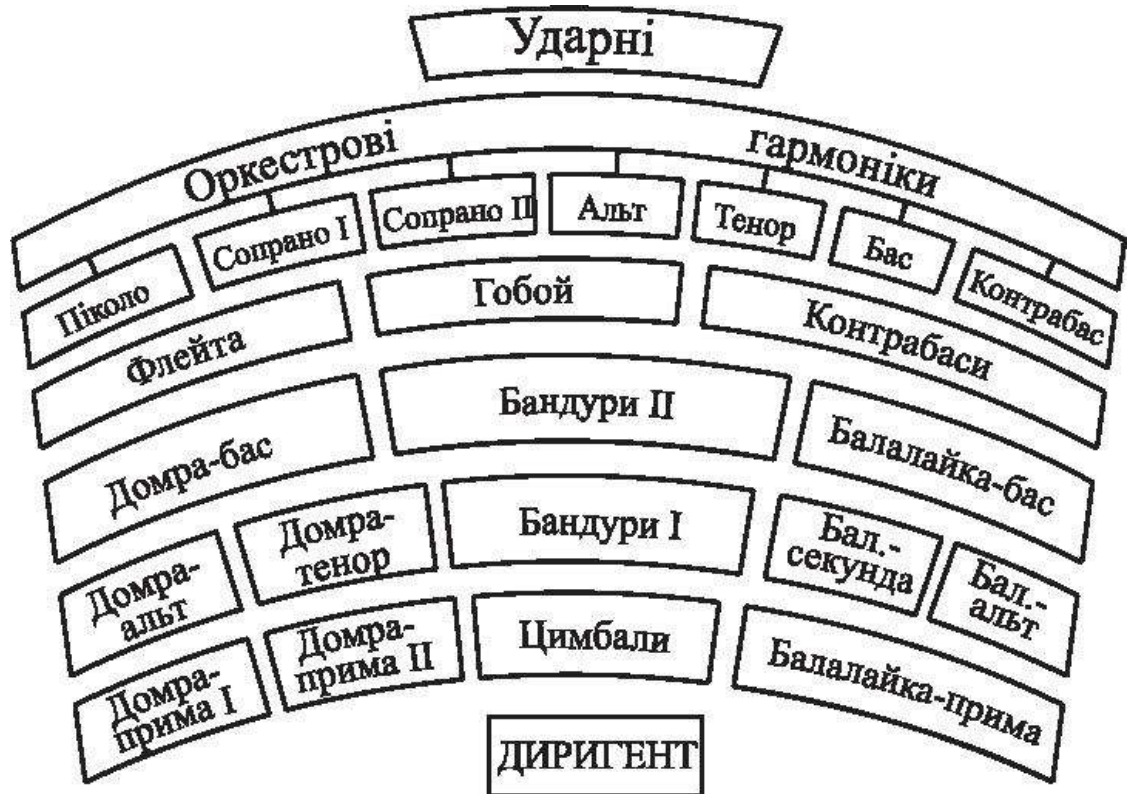
8. Дейнега В. М. Методика перекладання симфонічних творів для оркестру народних інструментів: наук.-метод. видання. К.: НМАУ ім. П. Чайковського, 2008. 140 с.
9. Другий Відкритий Всеукраїнський конкурс виконавців на народних інструментах «Поліський вернісаж» (м. Семенівка, 17 – 19 травня 2013 року): програма. Семенівка, 2013. 30 с
10. Другий Всеукраїнський конкурс виконавців на народних інструментах імені Анатолія Онуфрієнка. II-а міжнародна науково-практична конференція «Народно-інструментальне мистецтво на зламі ХХ–ХХІ століть» (Дрогобич, 25–28 березня 2009 року): програма. Дрогобич: Пóсвіт, 2009. 40 с.
11. Іваницький А. Українська народна музична творчість: навч. по-сіб. К.: Музична Україна, 1999. 222 с.
12. Іванов П. Оркестр українських народних інструментів. К.,1981. 110 с.
13. Ільченко О. Народне оркестрове виконавство: аматорство і проблеми художності: монографія. К.: КДІК, 1994. 107 с.
14. Лебедев В. К. Використання народних музичних інструментів у загальноосвітній школі: навч.–метод. посібник зі спеціальності «Музична педагогіка та виховання» [для студентів муз.– пед. факультетів та вчителів музики] / В. К. Лебедев. – Вінниця: Навч.книга, 2004. – 112 с.
15. Лисенко М. В. Народні музичні інструменти на Україні. К.: Мистецтво, 1955. 62 с.

16. Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка. Веб-сайт
URL: <https://lnma.edu.ua>
17. Марцинковський С. Л. Основи інструментування. Херсон: ХДУ, 2005. 179 с.
18. Мацієвський І. Ігри й співголосся. Контонація. Тернопіль: Астон, 2002. 172 с. URL:
http://catalog.library.tnpu.edu.ua:8080/library/DocDescription?doc_id=38552
19. Національний академічний оркестр народних інструментів. Веб-сайт
URL: <https://noni.org.ua/%D1%96nformats%D1%96ya-pro-nash-orkestr>
20. Нелюбов Р. М. Проблеми та перспективи колективного народно-інструментального музикування // Педагогічна освіта: теорія і практика 2012. Вип. 11 С. 273-277 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=znppo_2012_11_51
21. Оркестр народних інструментів, як унікальне явище культури URL:
https://web.archive.org/web/20220227211253/https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/2sidlecka_praktychna_kulturologiya_ch1/content/roz15.html
22. Паньків М. Репертуар для народно-інструментальних колективів як чинник фахової розмаїтості Л.: ЛНУ ім. І. Франка. 2016 URL:
<https://docplayer.net/115786381-Repertuar-dlya-narodno-instrumentalnih-kolektiviv-yak-chinnik-fahovoyi-rozmayitosti.html>
23. Перший Всеукраїнський конкурс виконавців на народних інструментах імені Анатолія Онуфрієнка. Міжнародна науково-практична конференція «Народно-інструментальне мистецтво на зламі ХХ–ХХІ століть» (Дрогобич, 25–30 березн 2007 року): програма. Дрогобич: Північ, 2007. – 44 с

24. Полтавська обласна філармонія. Веб-сайт URL: <https://filarmonia-poltava.org.ua/partitions/collectives/ukrayinskiy-narodniy-orkestr>
25. Сідлецька Т. І. Практична культурологія. Історія народно-оркестрового виконавства України. Ч. 1. навч. По-сіб.. Вінниця: ВНТУ 2011 – 122 с. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://shron1.chtyvo.org.ua/Sidletska_Tetiana/Praktychna_kulturolohiia_Istoriia_narodno-orkestrovoho_vykonavstva_Ukrainy_Chastyna_I.pdf
26. Сідлецька Т. І. Практична культурологія. Історія народно-оркестрового виконавства України. Ч. 2. Навч. По-сіб. Вінниця: ВНТУ 2011 – 73 с. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://shron1.chtyvo.org.ua/Sidletska_Tetiana/Praktychna_kulturolohiia_Istoriia_narodno-orkestrovoho_vykonavstva_Ukrainy_Chastyna_II.pdf
27. Сіра Т. Ю. Розвиток оркестрового виконавства в Україні в ХХ –поч. ХХІ ст дипл. роб... магістра муз. мист.: 025 – музичне мистецтво. Херсон. ХДУ: 2020. 51 с. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/12608/Sira_fkm_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y
28. Третій міжнародний конкурс баяністів-акордеоністів «Perpetuum mobile». III-я Всеукраїнська науково-практична конференція «Музична освіта України: проблеми теорії, методики, практики» (ДДПУ ім. І. Франка, 6–9 травня 2010 року): програма. Дрогобич: Півсвіт, 2010. 36 с
29. Українське радіо URL: <https://ukr.radio/Narorchestra>
30. Федун І. Й. Еволюція західноукраїнських інструментальних народних ансамблів у ХХ – початку ХХІ століть / Музикознавчий універсум 2019. Вип. 45 С. 53-69 URL: <http://journals.lnma.lviv.ua/index.php/naukovizbirky/article/view/639/606>

31. Хащеватська С. С. Інструментознавство. Підручник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв III-УІ рівнів акредитації. Вінниця, НОВА КНИГА, 2008. 256 с URL: https://books.google.com.ua/books?id=qB0RCgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_atb#v=onepage&q&f=false
32. Херсонський фаховий коледж музичного мистецтва. Веб-сайт URL: <http://xmy.org.ua/golovna/tvorchi-kolektivi>
33. Цицирев В. М. Розвиток Українського оркестру народних інструментів: соціокультурний та історичний аспекти // Культура України Харків 2023 вип. 80 С. 118-125. URL: <http://khsac.in.ua/article/view/283822>
34. Шостий міжнародний конкурс баяністів-акордеоністів «Perpetuum mobile». VI-а Всеукраїнська «Музична освіта України: проблеми теорії, методики, практики» та III-я міжнародна «Народно-інструментальне мистецтво на зламі XX–XXI століть» науково-практичні конференції (ДДПУ ім. І. Франка, 9–13 травня 2013 року): програма. Дрогобич: Півсвіт, 2013. 80 с.

**Приклади схем розташування інструментів в оркестрі
народних інструментів**

Відеозаписи концертів

1. Благодійний концерт НАОНІ оркестра «Музика незламних».
2. Реклама «Кіносимфонії» НАОНІ.
3. Концерт НАОНІ оркестра «Рок хіти та саундтреки»
4. Концерт Артема Пивоварова у супроводі НАОНІ оркестра та капели ім. Ревуцького
5. Венцерада «Гопак Павла Маляра з Федорівки»
6. Венцерада «Фантазія на Гуцульські теми» (В. Попадюк)
7. Венцерада «Херсонський гопак» (обр. В. Кисіля)
8. Харіс Ширінський та оркестр Венцерада – М. Лисенко «Пісня Петра» (Опера «Наталка Полтавка»)
9. Концерт з нагоди 20-ти річчя оркестру Лик домер
10. Лик домер В. Івко – концерт-симфонія, Фінал.
11. Лик домер А. Вівальді – концерт для 2-х мандолін з оркестром.
12. Лик домер Й. С. Бах – концерт d-moll.